

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 1125820/9

ב"ה

בבית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו

לפני כבוד הדיינים:

הרב צבי בירנבאום – אב"ד, הרב אריה אוריאל, הרב נפתלי הייזלר

התובע: פלוני

נגד

הנתבעת: פלונית

(ע"י ב"כ עו"ד חיה גרשוני)

הנדון: מקום לימוד - שיקולי טובת הילד אל מול טובת ההורים

נימוקים

בתאריך י"ד אדר א' התשפ"ב (15.02.2022) החליט ביה"ד בעניין רישום הילדה לשנה"ל הבאה כדלהלן:

בפני בית הדין בקשת האם לרשום את הבת המשותפת לבית ספר ממלכתי ולא לבית ספר ממלכתי דתי כפי שהתחייבה.

האב עומד על קיום ההסכם שקיבל תוקף פס"ד ולשלוח את הבת המשותפת לבית ספר ממ"ד.

הצדדים התגרשו בחודש 11.2017 ולהם בת אחת משותפת שהיא כיום בת 6 ועולה בשנה הבאה לכיתה א', השנה הבת לומדת בגן חילוני במושב ... ללא הסכמת האב.

בדיון שהתקיים בתאריך 05.11.2020 לאחר שהאם העבירה את הבת לגן חילוני ללא הסכמת האב, נשמעו טענות הצדדים, ובהסכמת הצדדים התקבלה החלטת בית הדין הנוגעת לעניין הנ"ל, וזה לשונה:

האב ביקש מביה"ד מספר בקשות.

לחייב את האישה לרשום את ילדתם המשותפת לגן חרדי/ דתי בהפרדה בין בנים לבנות, לאחר שנישאו כאנשים דתיים.

בדיון הגיעו הצדדים להסכמות בהתייחס לבקשה מסעיף א'.

הילדה תלמד בבית ספר דתי מתחילת כניסתה לכיתה א'.

הסכמות אלו מקבלות תוקף של פסק דין.

לאחר העיון מחליט בית הדין כדלהלן:

בית הדין דוחה את בקשת האישה לרשום את הבת לבית ספר חילוני לכיתה א' לשנת הלימודים הבאה. על האישה לרשום את הבת לכיתה א' לבית ספר ממלכתי דתי.

לאור דחיפות במתן ההחלטה בית הדין מוציא את ההחלטה הנ"ל מבלי להתעכב. את הנימוקים להחלטה ייתן בית הדין במועד קרוב. ע"כ לשון ההחלטה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להלן נימוקים מורחבים להחלטה האמורה.

טענות הצדדים

טענת האם

האם טוענת שאמנם הם התחתנו והתגרשו כחרדים, אך בשנים האחרונות היא שינתה את אורח החיים שלה לאורח חיים חילוני. היא עברה מ[ב] למקום מגורים חילוני על פי בחירתה. במקום זה הילדים מתחנכים בגן חילוני וממשיכים רובם לבית הספר האזורי ב... לדעתה, טובת הבת היא שתישאר במקום המגורים הנוכחי (משנת הלימודים הנוכחית) בחברה המוכרת לה, ותמשיך איתם בכיתה א'.

טענות האב

טובת הבת היא שתלמד בבית ספר ממ"ד, הלימודים בגן כיום שהם לא במסגרת דתית נעשו ללא הסכמתו. הצדדים נישאו והתגרשו כחרדים, לכל צד אלו נישואין שניים, ולכל אחד ילדים מנישואיו הקודמים המתחנכים במוסדות לימוד דתיים/ חרדים. האב מעונין שלבת שלהם יהיה קשר טוב עם שאר הילדים שלו.

רקע עובדתי נצרך

- א. ההורים נישאו בתאריך 26.02.2015
- ב. להורים אלו נישואים שניים. לאב שני ילדים מנישואים ראשונים הנמצאים במשמורת אימם ואילו לאם שני ילדים מנישואים ראשונים הנמצאים כיום במשמורת אביהם/בעלה הראשון של האם.
- ג. להורים נולדה בת בתאריך 24.12.2015.
- ד. בתאריך 23.07.2017 הגיש האב תביעת גירושין, ובכרוך אליה תביעת רכוש, משמורת ומזונות הילדה. במסגרת תביעתו (בסעיף 27) בעניין חינוך הילדה ביקש האיש כי הילדה תלמד בבית ספר "בית יעקב".
- ה. ההורים התגרשו בתאריך 05.11.2017 בבית הדין הרבני בתל אביב. בזמן שהצדדים התגרשו הם חיו כזוג חרדי.
- ו. בתאריך 18.08.2020 הגיש האב בקשה שבמסגרתה עתר לבית הדין להורות לאם לרשום את בית לגן דתי/ חרדי כשלטענתו האם עברה מגורים מ[ב] למושב אשר אותו לא חשפה בתחילה ורק לאחר מעשה התברר כי המדובר במושב .... לטענתו אז, ביקשה האם בתאריך 05.08.2020 כי האב יחתום על העברת הילדה למוסד חינוכי אחר, אך הוא לא חתם עליה. האב ציין כי הם נישאו והתגרשו כזוג חרדי ולכן הוא מעונין שהילדה תקבל חינוך דתי
- ז. עוד ציין האב כי מכיוון שהוא סובל מלקות ראייה עד כדי עיוורון, אין ביכולתו לקיים את הסדרי השהות בצורה מיטבית כשהבת גרה הרחק ממקום מגוריו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ח. כן ציין האב כי האם דאגה לשנות את שם משפחתה של בתם לשם משפחת נעוריה, בניגוד להמלצת התסקיר ולהחלטת בית הדין מתאריך 31/10/2018 שנתן תוקף להמלצות התסקיר ששם משפחת הבת יישאר כשם משפחת אביה.

ט. בתגובת האם בתאריך 25.08.2020 ביקשה האם מביה"ד שלא לדון בבקשה במקום חינוך הילדה מחוסר סמכות בית הדין.

י. בית הדין בהחלטתו מתאריך 26/8/2020 קבע, שהסכמות נתונה לו ובמיוחד לאור העובדה כי האב כרך במפורש את מקום חינוכה של הבת בכתב התביעה לגירושין.

יא. בתאריך 05.11.2020 בית הדין קיים דיון בבקשת האב וכך נטען בדיון על ידי האב (שורות 3-10):

המבקש: שלום לבית הדין. הגשתי תביעה בעניין חינוך הידלה הקטינה. אשמח לפרט מה קרה ומה רצוני. שנינו נישאו בשנית. זה לא עלה יפה והתגרשנו. יש לנו ילדה משותפת בת כמעט 5. ביום 5.8 היא ביקשה ממני אישור עבור עיריית [ב] להוציא את הילדה מהגן. התברר לי שהיא רוצה להוציא אותה ולרשום אותה לגן חילוני. היא עברה למושב... שזה מושב חילוני. היא נגד החוק שלא נתתי לה את הסכמתי הכניסה אותה לגן חילוני. הם טוענים שלבית הדין אין סמכות. בית הדין החליט שיש לו סמכות. מאז היו 3-4 תגובות. מאז היא הפסיקה לתת לי לראות הילדה כי לא נתתי לה חתימה כמו שהיא ביקשה. הנושא כאן זה חינוך הילדה. הצד השני מתעלם מהחלטות בית הדין שהחליט שיש לו סמכות לדון בחינוך הילדה.

וכן בשורות 12 - 19:

המבקש: הצד השני. האם יש לה 2 ילדים מנישואיה הקודמים. אני יודע שהילדים לא גרים אצלה. המשפחה שלה לא בקשר איתה שנים. מילה הם לא החליפו. אין לי מושג מדוע. הילדים שלה. אחד בן 13 ו-11. שניהם לא גרים אצלה. היה מחלה עם האבא. הבת הקטינה שראיתי אותה שבת שעברה היא לא רואה במשך חודשיים. את האחים שלה אני לא יודע כמה זמן. הם כל המזן לבד בבית. אני מבקש שעו"ס תבדוק את המצב. היא פשוט נעלמה מכל העולם. היא שומרת על פרטיותה בקנאות. זכותי. אני רוצה לדעת איפה הבת שלי גרה. היא מונעת ממני כל קשר. האי מתנהגת ככה באופן קבוע. בעבר ניתנו החלטות על אי קיום החלטת של הסדרי הראייה. בית הדין נזף בה בעבר. נושא הדיון היום הוא חינוך הילדה.

ובשורות 38 - 46:

המבקש: היא הייתה צריכה את האישור שלי. היא פנתה אלי. היא לא הייתה עושה את זה אם היא לא הייתה צריכה את זה. זאת אומרת שהיא עברה על החוק. אני גם אבא של הילדה. היא לא מבינה את זה. יש לי תעודת עיוור. אני רואה דרך קשית קוקה קולה בעין החזרה שלי. שהתגרשנו המשכתי לגור ב[ב] למרות שאין לי שם משפחה. אין לי אף אחד ב[ב]. אני גר שם כדי להיות קרוב לילדה. הסדרי הראייה הם מצומצמים. פעמיים בשבוע אפילו לא בשבתות. למשך למעלה משנה עד לפני חודשיים אני רואה את הילדה כל שבת שנייה יחד עם הילדים שלי ובאמצע השבוע. יש לי הודעות. אני גר בקרבת הילדה בגלל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המוגבלות שלי . היא יודעת את זה . היא התחנתה איתי שהייתה לי תעודת עיוור . היא עברה ל... והיא העבירה לי את הילדה ולקחת אותה ממני . היא הסתירה את זה ממני .

האם טענה מנגד (שורות 54 - 58) :

האם : אני עברתי בחודש יוני . יש לי צילום של הודעה שכתבתי לו . עברתי למושב ... . לא הראתי לו לאיפה . הרגשתי מאוד לא נוח שהוא היה חי מתחת לאף שלי . הפרטיות שלי חשובה לי . כתבתי לו שיש לך זכות לשאול איפה אני עוברת ואני אגיד לך . אני מוכנה לשלם אתה מחיר ולהסיע את הילדה אלייך בעצמי . לא הייתה לי ברירה והפעלתי קשרים כדי לרשום את הילדה לגן ללא החתימה שלו .

יב. בית הדין שאל את האם על מקום הלימודים לכיתה א' לילדה והאם התחייבה לרשום אותה למקום לימודים דתי (שורות 81-80).

יג. בהחלטת בית הדין לאחר הדיון נקבע כי הצדדים הסכימו למקום לימודים דתי עבור הילדה לשנה הבאה וניתן תוקף פסק דין להסכמות.

יד. אך כחלוף כשנה וחודשיים ממועד ההחלטה הגישה האם בקשה לשינוי מקום הלימודים של בת הצדדים וזאת משום שמכיוון שמקום המגורים של הבת השתנה האם עברה ממושב ... ל... שהוא מושב חילוני. סביבת המגורים שונה לחלוטין מהסביבה אותה הכירה הבת וכי מכיוון שאורח החיים כיום בבית הוא חילוני, לכן על בית הדין להתחשב בכך ולתת החלטה כי באפשרותה של האם לרשום את ביתם לכיתה א' במוסד חילוני בסביבת מגוריה.

טו. בדיון שקיים בית הדין בבקשת האם בתאריך 31.01.2022 טענה האם על התחייבותה להעביר את הילדה למוסד דתי כי (שורות 21-18) :

האישה : באותה נקודת זמן זה היה הדבר הנכון. אני מודה שזה סותר את ההתחייבות שלי. בקשתי מעו"ד מגשר שידבר אתו, אך לא הייתה היענות. זה לא נכון למצב הנוכחי. טובת הילדה, זה מה שצריך שינהל אותנו. באותה נקודת זמן חשבתי שזה מה שנכון. חשבתי על מעבר ליישוב מעורב ב... , אך הייתה בעיית מרחק. אנו מרוצה במושב הנוכחי. התנאים השתנו.

מנגד האיש טען כי (שורות 39 - 45) :

האב : אני לא מבין למה אנו פה. אני לא רואה טוב בעיניים. ניתנה החלטה בשנה שעברה. גם אז היא הייתה חילונית. את השינוי שהיא עשתה, היא עשתה אחרי ההחלטה. יש ל'א"ב' שני אחים חרדים. יש עוד משפחה ממוסדות חרד"לים. יש סביבה של דת ומסורת. היא מספרת שהיא מציינת בשבת, אני אשמח שהיא תהיה אצלי כל שבת. יש מוסדות דתיים ב'ש' (שם עיר). התפשרתי על חינוך דתי - לא חרדי. אני מבין את המורכבות. היא נכנסה לגן כי אמא שלה זיפה את חתימתי. התחשבתי, ולא הוצאתי אותה לאלתר בכדי לא לגרום לה למפח נפש. זה מוביל אותי לדיונים כאלה. זה בנפשי, אני רוצה לגדל אותה לחינוך של תורה ומצוות.

דיון

בעת ההכרעה בשאלת מוסד הלימודים בו תלמד הקטינה עלינו לברר :

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האם ההורה שהמשמורת של הקטינה אצלו יכול להחליט לבדו על מקום החינוך שלה? למי הסמכות להחליט על מקום הלימודים?
להלן התשובות לשאלות הללו.

ראשית, נעסוק בשאלה מהותית מקדימה - מהו הגורם המכריע בקבלת ההחלטה על מוסד הלימודים של הקטינה?

כלל ידוע בהלכה הוא כי השיקול היחיד הקובע הוא טובת הילד ולא טובת אחד מההורים. נציין כמה מקורות לכך:

אוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לארץ ישראל חלק ב עמוד 8 (הרב הרצוג):

מכל האמור למדנו שדין הבן פחות משש והבת לעולם אצל האם בא לקבוע מה היא טובת הבנים, כי הזכויות של האב והאם הן - לפי דעת בי"ד - שוות, בהתאם למה שנאמר בקידושין (דף ל"א עמ' א') ששניהם שווים בכבוד והלכך הם שווים גם בזכויות. הגורם העיקרי והמכריע בשאלת החזקת הבנים הוא טובת הבנים ותקנתם והדין הנ"ל בא ללמד לנו כלל, כי טובת הבנים דורשת שהבן פחות משש והבת לעולם ישארו אצל האם. אך אם יש נסיבות מיוחדות המצדיקות או מחייבות הסדר אחר, בידי ביה"ד להחליט על הסדר אשר אומנם סוטה מהכלל הנ"ל, אבל מתחשב עם טובת הבנים ותקנתם. וכן כתב הרמב"ן:

"ולעולם צריך לדקדק לדברים אלו אחר מה שיראה בעיני בי"ד בכל מקום שיש בו יותר תקון ליתומים שבי"ד אביהם של יתומים לחזור אחר תיקונם".

וכן כתב הרדב"ז:

"כללא דמילתא הכל תלוי בראות בי"ד באיזה מקום יותר תקנה לילד".
(שו"ת הרדב"ז סימן קכ"ג; ושם סימן תכ"ט).

כלל גדול הוא בהלכה היהודית מדור דור, ויסוד מוסד הוא בבתי הדין בארץ ישראל כי כל שיקול והחלטה בנוגע לקביעת מקום החזקת הילדים חייב להתבסס על מה שהוא טוב יותר לילדים, כמו שהביא הרמ"א באבן העזר סי' פ"ב סעיף ז' בשם מהר"ם פאדוואה:

דווקא שנראה לבי"ד שטוב לבת להיות עם אמה. אבל אם נראה להם שטוב לה יותר לישיב עם בית אביה, אין האם יכולה לכוף שתהי' עמה.

כלל זה מתבסס על שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן שכתב בסוף סי' ל"ח:

ולעולם צריך לדקדק בכלל הדברים אלו אחר מה שיראה בעיני בי"ד בכל מקום ומקום שיש בו יותר תקון ליתומים, שבי"ד אביהם של יתומים לחזור אחר תיקונם.

וכן היא דעת הרא"ש בתשובות כלל פ"ב סי' ג' כשיטת הרמב"ן. והוא כלל גדול בהלכה ובפוסקים שונים כגון הרדב"ז בח"א סי' קנ"ו (פת"ש אבה"ז סימן פ"ב ס"ק ז') שכתב:

כללא דמלתא הכל תלוי בראות בי"ד באיזה מקום יש תקנה לילד יותר.

וכן פסק המבי"ט בח"ב סי' ס"ב:

הדין בהלכה שהבת אצל אמה, אפי' נתרצית האם לתתן לאב, חייב להחזירן כשתרצה היא להחזירן לביתה. כי מה שאמרו הבת אצל אמה, לא בשביל קירוב ואהבת האם לבת יותר מן האב נגעו בה, אלא לתקון הבת שתלמד דרך נשים עם אמה.

ועיין בשו"ת מהרשד"ם (חלק אבן העזר סימן קכג) שכתב בתוך דבריו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אלא על כרחך יש לך לומר שחכמים דברו בתקנת הבת על הסתם. אמנם אם יראה בעיני שתקנת הבת אינה להניחה אצל אמה ודאי ואין ספק בו שיש כח לבית דין לראו' על תקנתה.

וכלל דמלתא, כי כל זכות שאמרו ז"ל בדבורם הבת אצל האם לעולם לא אמרו כן לחוב לאחרים אלא במה שאין כופין אותה לדור אצל האחים ושאינ האחים יכולים לומר אם את אצלנו יש לך מזונות כו', אלא שיתנו לה מזונות אפי' שהיא בבית אמה ובזכותה דברו לא בזכות האם, כמו שכתב הר"ן הלשון הנזכר לעיל, וכן בבין בזכות הבן דברו כמו שהוכיח המ"מ בלשון הגמ' בעירובין דאפי' בן שש בצוותא דאמא נחא ליה א"כ כל שירא' לאב או לאפטרו' שהוא חוב לבן או לבת להפרידה מן העיר הרשות בידם ויכולי' לומר לאם מה שאמרו שהבת אצלך לא אמרו אלא בזכות הבת והנה אנו רואים שחוב הוא לה שתעמוד אצלך ותוליכנה מהעיר שאת' חב לנו ולה לא נתנו לך כח בזה.

דברי מהרשד"ם אלו הביאם הגאון רב יוסף שלום אלישיב זצ"ל בפס"ד (תשי"ח/936) כאבן יסוד להבנת טובת הילדים וביתר הרחבה (תשי"ח/157), והגדיר זאת הגר"א גולדשמידט זצ"ל בספרו עזר משפט (סימן כ"ח):

אין הבן או הבת חפץ לזכויות אב או אם אין כאן זכויות לאב או לאם רק חובות ישנן... והדברים ארוכים וכל ב"ד בהרכבו מגדיר יסוד זה במילותיו אך כולם לדבר אחד התכוונו, והם הם הדברים ביחס לבתי המשפט בהרכביהם השונים. לדוגמא, הליכה של טובת הילד היא זכותו של הילד כי תשמר בריאותו הגופנית והנפשית כי יספקו כראוי צרכיו הנפשיים הגופניים והחומריים זו זכות יסוד הקנויה לכל בוגר כי לא יפגע לא בגופו ולא בנפשו וזו זכותו של הילד שאינו אלא איש קטן.

עיינ עוד בפד"ר א' עמוד 157:

והסבר הדברים הוא, כי ההלכות בדבר החזקת ילדים אינן הלכות בטובת ההורים, אלא הלכות בטובת הילדים, אין הבן או הבת חפץ לזכויות אב או אם. אין כאן זכויות לאב או לאם, רק חובות עליהם ישנן כאן, שמחויבים הם לגדל ולחנך את ילדיהם. ובבוא ביה"ד לקבוע בדבר מקומו של הילד, בדבר המגע בינו ובין הוריו, רק שיקול אחד נגד עיניו והוא, טובתו של הילד אצל מי תהיה ובאיזו אופן תהיה, אבל זכויות אב ואם, זכויות כאלו לא קיימות כלל.

בפסיקה של בתי המשפט הודגשה הגדרה התואמת את פסיקות בתי הדין הרבניים. לדוגמא בג"צ 5227/97 מיכל דוד נ' בית הדין הרבני הגדול:

אכן, בסכסוך הנסב על מעמדו של קטין, טובתו של הקטין היא עמוד האש, היא עמוד הענן שיוליכנו הדרך. טובתו של הקטין היא שיקול העל, והיא שתכריע...

ודוק, בזכותו של הילד אנו מדברים – בזכותו העצמאית – ולא בזכותם של הוריו... זכותו של הילד עשויה לדחוק במקרים מסויימים את זכויותיהם של הוריו...

יעויין שם במקורות נוספים שהובאו להגדרה זו.

העולה לדינא מכל המקורות הנ"ל הוא שטובת הילד היא טובתו בלבד לא טובת אמו או אביו איננה קובעת בהכרח מהי טובת הקטין. בית הדין מחויב להכריע במקרה וההורים אינם מסכימים על דרך חינוכו של הקטין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נחזור עתה להכריע בעניין השאלות שהצגנו.

הורים כאחראים לילדיהם

בית המשפט העליון (בע"מ 8219/21) קבע כי המשמורת איננה משליכה על שאלות מהותיות כשאלת בזרם החינוכי ונצטט:

כל עוד מתמקד הוויכוח בשאלת מיקום הגן, יתכן שניתן היה, גם אם בדוחק, לטעון כי מדובר בהחלטה שהיא "טפלה ואינהרנטית לזכות המשמורת". ברם, מרגע שבו חל גם שינוי בזרם החינוך, ודאי שינוי דתי, הרי שמדובר בעניין עקרוני, הנתון להחלטה משותפת של שני ההורים.

כך נפסק בבג"ץ 181/68 פלורסהיים נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה, פ"ד כב(2) 723 (1968):

לגבי ענין משני וקל ערך הנוגע לחינוכו של קטין בבית ההורה המחזיק בילד, תהא זכות ההכרעה בידי אותו הורה. ההכרעה בענין כזה יכול שתהא טפלה לזכות החזקה. לא כן הוא לגבי ענין בעל חשיבות עקרונית, אם יקבל הילד חינוך דתי או אחר, אשר בו נתחלקו האפוטרופסים בדעותיהם. מה יהא הדין בענין כזה [...] חינוכו של קטין ולימודיו ענין הם לשני האפוטרופסים לענות בו, וכמו שכבר אמרנו, מקום שאלה חלוקים בדעותיהם, על בית-המשפט לקבוע".

ב-ע"מ (ירושלים) 170/99 סנדרה יצקן נ' דוד יצקן, נקבע שלהורה המשמורן אין זכות יחיד על כלל ענייני האפוטרופסות על הילדים וכי הענקת החזקה/המשמורת בילדים, לאחד ההורים, משמרת זכויות עודפות שנתונות לשני ההורים.

ב-בש"א (י-ם) 53342/04 לשכת ההוצל"פ ירושלים נ. ש.ש. ואח', קבע כב' השופט מרכוס שהמסקנה מתוך הוראות החוק היא שלאיש מההורים אין סמכות בלתי מוגבלת ובלעדית לקבוע איזה פעולות יעשה הקטין וכיצד תתנהל פעילותו החברתית והלימודית. משמע אין יתרון להורה המשמורן דווקא. נושא החינוך, זהות המוסד וזרם החינוך, כמו גם מיקום המוסד החינוכי לא הוצאו מסמכות ההורה הלא משמורן והוא מוסמך, אם ירצה, להודיע להורה המשמורן, מה רמת ההתייעצות שהוא דורש ומה הפעילויות המקובלות עליו, הן מבחינת ההיקף והן מבחינת העלות. יכול גם הורה להודיע כי הוא סומך על הצד השני ונותן לו את זכות ההחלטה, אך כל עוד לא נאמר אחרת – סוגיות הקשורות בחינוך ילדים הינן בסמכות ההורים שניהם.

לעניין השאלה למי הסמכות להחליט על מקום הלימודים:

בסעיפים 14, 15, 17, 24-25 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות נקבע:

14. ההורים הם האפוטרופסים הטבעיים של ילדיהם הקטינים.

15. אפוטרופסות ההורים כוללת את החובה והזכות לדאוג לצרכי הקטין, לרבות חינוכו, לימודיו, הכשרתו לעבודה ולמשלח-יד ועבודתו, וכן שמירת נכסיו, ניהולם ופיתוחם; וצמודה לה הרשות להחזיק בקטין ולקבוע את מקום מגוריו, והסמכות לייצגו.

17. באפוטרופסותם לקטין חייבים ההורים לנהוג לטובת הקטין כדרך שהורים מסורים היו נוהגים בנסיבות העניין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

24. היו הורי הקטין חיים בנפרד – בין שנישואיהם אוינו, הותרו או הופקעו בין שעדיין קיימים ובין שלא נישאו – רשאים הם להסכים ביניהם על מי מהם תהיה האפוטרופסות לקטין, כולה או מקצתה, מי מהם יחזיק בקטין, ומה יהיו זכויות ההורה שלא יחזיק בקטין לבוא עמו במגע; הסכם כזה טעון אישור בית המשפט והוא יאשרו לאחר שנוכח כי ההסכם הוא לטובת הקטין, ומשאור, דינו – לכל ענין זולת ערעור – כדין החלטת בית המשפט.

25. לא באו ההורים לידי הסכם כאמור בסעיף 24, או שבאו לידי הסכם אך ההסכם לא בוצע, רשאי בית המשפט לקבוע את הענינים האמורים בסעיף 24 כפי שייראה לו לטובת הקטין, ובלבד שילדים עד גיל 6 יהיו אצל אמם אם אין סיבות מיוחדות להורות אחרת.

מלשון החוק עולה כי שני ההורים הם האפוטרופוסים של הקטין ועליהם לדאוג לכל צרכי הקטין הכוללים בין השאר את חינוכו ולימודו של הקטין. השיקול של שני ההורים צריך להיות לדאוג לטובת הקטין (סעיף 17). לאחר שהצדדים התגרשו, אם הצדדים הגיעו להסכם מי יחזיק בילד עליהם להביא את ההסכם שהגיעו אליו לאישור בית המשפט שיאשר את ההסכם אם נוכח שהוא לטובת הקטין. במקרה ואין הסכמה בין ההורים בית המשפט יכריע בעניינו של הקטין.

הכרעה

לאחר העיון במעשיה של האם עולה כי בקשתה נובעת מטובתה האישית, ולא מראיית טובת הקטינה. ההורים נישאו והתגרשו כבני זוג חרדים. ההורים גרו לאחר הגירושין בסמיכות אחד לשני.

האם העתיקה את מקום מגוריה מבלי לגלות לאב לאן היא עוברת, ומבלי שדאגה לקבוע הסדרי שונות אחרים עם האב. האם ידעה שלאב יש מחלת עיניים קשה והוא מאוד מוגבל בראייתו, כך שאם ייקבעו הסדרי שהות במקום אחר יהיה לאב קושי גדול לקיימם עקב מחלת העיניים שלו הגורמת לו קשיי ניידות. יש לציין, כי האב מקבל קצבת נכות עקב מחלתו.

בנוסף לאמור לעיל היא רשמה את הבת לגן בלי אישור האב. כידוע, אי אפשר לרשום קטינה שהוריה גרושים ללא חתימת שני ההורים. מעשה לא חוקי זה טעון בירור משפטי.

כך כותבת האם בבקשתה לבית הדין מתאריך 06.02.2022:

שיניתי את אורח חיי בשנים האחרונות, אך עשיתי זאת לאחר תהליך פנימי עמוק ובהדרגה גדולה. בחרתי את מקום מגורנו בצורה מודעת ומושכלת, אשר הזמן גם הוכיח אותו כמוצלח. ואני משקיעה באופן קבוע מחשבה ומשאבים רבים כדי לייצר לנו קרקע יציבה, בטוחה...

אני תקווה ואמונה גדולה שבית הדין יראה בצרכיה הרגשיים של הילדה את החשיבות הגבוהה להתפתחותה האישית הבריאה. ולאחר שהיא תגדל כראוי ותתבגר, היא תעשה כבר את בחירותיה הדתיות עם כלים חזקים ובסיס איתן...

מאידך כתב האב בתאריך 07.02.2022:

שוב אציין ואבקש מבית הדין הנכבד להתחשב בכיתי [א"ב] שטובתה ללמוד בבית ספר דתי ולקבל כלים חינוכיים כפי שמקבלים שאר ילדיי ואחיה מצד האם, שתוכל להשתלב במשפחתה הקרובה והמורחבת...

יצוין כי זו לא הפעם הראשונה בה מתעוררים תהיות לא קטנות במעשיה החד צדדים של האם. ולדוגמה, בתאריך 09.06.2021 הגיש האב בקשה לשינוי הסדרי ראייה, אך בבקשה כתב לביה"ד שהאם יוצרת ניכור כלפי האב וסיכס כדלהלן:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- א. לשנות את הסדרי הראיה אשר מתקיימים אחת לשבועיים. מיום חמישי עד מוצש או לחילופין מיום שישי עד מוצש"ש.
- ב. לשנות את הסדרי הראיה אשר מתקיימים אחת לשבועיים מאחר הגן מיום שלישי ליום חמישי.
- ג. להתרות באם להפסיק לאלתר את מעשי הניכור כלפי האב ובתם הקטינה.
- ד. להטיל קנס כספי על סך 500 ₪ בהפרת אי קיום הסדרי ראייה.
- ה. לקנס את האם בקנס כספי על סך 2000 ₪ על אי ציות חוזר ונשנה להחלטת בית הדין לקרוא לקטינה בשם משפחתה של אביה.

לסיכום, עולה כי האם פעלה באופן חד צדדי בהעתקת מקום המגורים וברישום הילדה לגן חילוני ללא הסכמת האב. לאחר פעולות חד צדדיות שהיא עשתה לטובתה לאחר שהחליטה לנהל אורח חיים חילוני, היא סבורה, שזוהי גם טובת הבת לנהל אורח חיים כמוה. לאחר שהאם פעלה באופן חד צדדי ולמרות שהיא התחייבה לרשום את הבת לבי"ס ממ"ד היא מבקשת לקבל החלטה על פי רצונה ועפ"י מעשיה שנעשו שלא בהסכמה. בית הדין לא יענה לבקשה זו. ההחלטה תינתן רק לאחר שיבחן מהי טובת הקטינה, עליו לבחון את הדבר בהיבט רחב יותר. בית הדין אינו קובע את החלטתו על פי השאלה מי מנהל אורח חיים דתי או שאינו דתי, אלא אך ורק לאחר עיון בטובת הילדה.

העתקת מקום המגורים למרחק שהאב יתקשה להגיע אליו בשל מצבו הרפואי, מעלים תהייה, האם אין פניה של האם אף אם אינה פועלת במכוון לכך, לריחוק הקטינה מהאב.

בית הדין סבור כי "טובת הילד" איננה "טובת האם". טובת הילדה היא לצורך גידולה הנפשי הבריא בקשר טוב עם שני הוריה. האם מתעלמת במעשיה מטובת הילדה בקשר טוב במפגשים קבועים ויצבים עם האב. כאמור לעיל שני ההורים הם האפוטרופוסים הטבעיים של הקטינה. האב מנהל אורח חיים דתי, אם כי יש לציין כי הוא חי עם אישה כבר 4 שנים ללא קידושין דבר המנוגד להלכה. אך בית הדין כאמור לעיל לא מתחשב בשאלה הדתית בקביעת טובת הילד. לאב יש שני ילדים מנישואיו הקודמים המתחנכים במוסדות לימוד חרדים/דתיים, והוא מעוניין שהבת תשתלב ותכיר את האחים שלה ותשתלב במשפחתו. (גם לאם יש שני ילדים מנישואיה הראשונים המתחנכים במוסדות לימוד חרדים/דתיים והם מגיעים לאם להסדרי שהות, אם הבת תלמד בבית ספר ממ"ד זה יכול לגרום לקשר טוב עם האחים של הבת מצד האם.)

כך פסק ביה"ד הרבני הגדול בתיק מספר 970523/9:

הדבר בולט ביותר בענייני ילדים קטינים שבהם אמת המידה היחידה האמורה לקבוע את המשמורת, החינוך וכל הקשור לכך היא אך ורק "טובת הילד". העובדה שפלוני ופלונית הם אביו ואמו של הילד עדיין אינה הופכת אותם למבינים את טובת הילד, בוודאי לא במקום שיש ביניהם חילוקי דעות. ולפיכך גם אין בכוחם להחליט, בהסכמה, על מתווה מסוים שהם הגיעו אליו בנושא זה, וכן הם אינם יכולים להעביר לידי בורר את שאלת "טובת הילד".

לפנינו זוג הורים שהיו בעבר חרדים כיום האם חילונית והאב דתי. בית הדין סבור שבית ספר ממלכתי דתי מהווה פשרה בין אורח החיים של ההורים, בית ספר כזה מקבל ילדים גם מבתי שאינם דתיים, בית הספר אינו כופה על התלמידים אורח חיים דתי ואינו מתערב באורח החיים שלהם לאחר שעות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הלימוד. בית ספר זה מעשיר את הילדים במורשת ישראל ומעניק להם ידע על מסורת ישראל, לימוד בבית ספר ממ"ד לא יפריע לבת שגרה לגור במושב חילוני. ומאידך יתרום לקיום הסדרי שהות טובים ומעשירים עם האב החיוניים להתפתחותה ולבריאותה הנפשית של הבת.

מקרה דומה מצאנו בפס"ד של בית הדין הגדול (תיק מס' 1-23-2950):

....נקיש את האמור באותה פרשה לנסיבות המקרה דנן - תוך עריכת כל ההבחנות הראויות, ואכן ישנן כאלו. הורי הילדה נישאו מתוך מגמה חד משמעית להשתית את ביתם על אורח חיים חרדי. כשהם התגרשו הם היו חרדים. הם הסכימו שנושא החינוך ידון בבית הדין הדתי. האם היא זו ששינתה את אורחות חייה, והיא המבקשת "להמיר" את אורח החיים הדתי - חרדי של הבת לאורח חיים חילוני. הבת עצמה, שהינה כבת שבע שנים, אינה מסוגלת להביע דעה באשר לאפשרות המועדפת עליה

על אף שהאם היתה מודעת היטב למחלוקת בדבר מסגרת החינוך בה יש לחנך את הבת, ותוך כדי מהלך הדיונים בבית הדין - ובניגוד לצו של בית הדין - היא עשתה דין לעצמה, ורשמה את הבת למסגרת חינוך חילונית. בכך היא פעלה בניגוד לחוק, אשר דורש הסכמת שני ההורים באשר לחינוך, או הכרעה של בית הדין או בית המשפט כאשר יש מחלוקת. "נטילת החוק לידיים" בהקשר לילדים, משמעה חוסר מודעות באשר לטובת הילד. עשיית דין עצמית בהקשר זה הינה פסולה במיוחד. משמעה, קביעת עובדות בשטח אשר הזהירות והרגישות יפים להם. היא עלולה להביא לפגיעה קשה ולעתים אנושה בקשר שיש בין הילד לבין ההורה הלא - משמורן. לא ניתן להסכין עם כך.

בפסק דין של ביה"ד הגדול (תיק מס' 1278426) דן ביה"ד בהגדרת ביה"ס הממלכתי דתי וז"ל:

כמו כן ידוע שמשפחות רבות שאינם מקפידות על שמירת מצוות שולחות את ילדיהם ללמוד בחינוך הממלכתי דתי ולמרות התנהלותם של ההורים ובעקבותיהם הילדים באורח חיים של אי שמירת מצוות בחיי היום יום מערכת החינוך הממלכתי דתי לא מכתיבה (או מדויק יותר אינה יכולה חוקית להכתיב) לבאים בשעריה באיזה אורח חיים יתנהגו מחוץ לשערי בית הספר הסיבות שהורים שכאלה שולחים ילדיהם למוסדות הממלכתיים דתיים הן לפעמים כדי שילדיהם יינקו מעט מן המעיין של 'ישראל סבא' ויקבלו שמץ מהמסורת והמורשת הנהוגה בעם ישראל מזה אלפי שנים ולפעמים מתוך חוסר הזדהות עם המגמות וההשקפות החינוכיות המועברות ומוטמעות בבית הספר הממלכתי מסתבר שהלימוד במוסדות הממלכתי דתי ללא הנהגת הבית בקיום שמירת מצוות מועיל לילד לכל היותר שלא יהיה בור ולא מנותק ממורשתנו דבר שאולי בעתיד ייתן לו את יכולת הבחירה לאן תלך דרכו. ואף אם לא כן יגיע לצבם של שניים מהבנים של ההגדה ה'תם' השואל 'מה זאת?' וזה ש'אינו יודע לשאול' הלימוד במוסדות הממלכתי דתי יכול להועיל לו לדעת מי הם שלושת האבות ומי הן ארבעת האימהות מה הם חמישה חומשי תורה (אף ללא ידיעה מה כתוב בהם) ומה הם שישה סדרי משנה מהי קריאת שמע ומהי תפילה דבר שאיננו יודעים אם ניתן להיאמר על הלומדים במוסדות החינוך הממלכתי.

לימוד במוסדות חינוך ממלכתיים דתיים לא מטיל חובות על שמירת מצוות על הורי הילד והילד אך מכריח אותו להתנהג בכבוד לערכי 'ישראל סבא' בתוככי בית הספר דרישות מינימליות של חבישת כיפה ולבישת ציצית בהגיעו למוסד החינוכי אף על פי שאביו אינו עושה כן. בחלק מהמוסדות אף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אין מוטלת חובה על הבנות של לבישת חצאית או שמלה ומאפשרים לבישת מכנסיים ובתנאי שהדבר לא יהיה פרובקטיבי (כך כנראה נהוג לפי תקנון בית הספר בו למדו הילדים)

כן פסק בית הדין האזורי תל אביב (תיק 366039/4):

גם מבחינה עניינית לו היינו צריכים להכריע בעניין זה ללא הסכם נראה שהחינוך הממ"ד הינו פתרון מתאים למקרה זה של ניגוד קיצוני בין השקפות ההורים, זרם חינוך זה הינו פתוח, ומתאים עצמו גם למשפחות חילוניות או מעורבות והילד יוכל למצוא את מקומו ובנוסף לכך הדבר יתרום לכך שצורת חינוכו לא תהא מנוכרת למי מההורים יש לזכור שאף שהאם היא המשמורנית טובת הילד הינה שיהא לו חיבור טוב גם עם אביו וכאמור דרך החינוך הממ"ד היא הפתרון הסביר. לכן בענייננו רצונה של האם בחינוך חילוני לילד אינו משקף דאגה לטובת הילד כי אם דאגה לנוחיותה האישית בלבד. שאלת הקונפליקט הדתי תלויה במידה רבה ברצונו של ההורה המשמורן וברגשותיו ועל האם לתת את הדעת לכך שהילד לא יפגע, בוודאי אין זה המצב האידאלי אך עצם העובדה שהבן נתון בין שני הורים עם ניגוד דתי אינו מצב רצוי ובנסיבות העניין זהו הפתרון המיטבי בבחינת הרע במיעוטו..

פס"ד של השופט זמיר (בת.מ.א. 3421/87 יחזקאלי נגד יחזקאלי) המתאים לנידון דידן קובע כדלהלן:

העובדה שהיא לומדת בבית ספר ממ"ד וידוע הדבר שבית ספר כזה אינו מקנה חינוך דתי קיצוני, מאפשרת לה ותאפשר לה גם בעתיד להבין ולמצוא את הדרך הנכונה ואת שביל הביניים כדי שתוכל להלך בהם נכונה ולנהוג יחד עם האם ועם האב עם כל אחד בנפרד בדרך שהתווה לה כל הורה.

ובמשלים הם הדברים של השופט שוחט שהזכרנו לעיל בדברינו.

וכאן המקום להוסיף את מה שכתב ביהמ"ש (תמ"ש 079187/98) בנידון דומה לנידון שבפנינו באם שנהייתה חרדית והאב נשאר חילוני שהסכימו שבנותיהם ילמדו בביה"ס רשב"י תורני דתי וניתן על כך פס"ד, האם שהתחזקה יותר נישאה לחרדי מובהק ביקשה להעביר את הבנות לביה"ס בית יעקב (חרדי יותר), הבנות אוהבות את אביהן ונמצאות בקשר טוב עמו, שבא לידי ביטוי גם ע"י הסדרי שהות משמעותיים כוללים חגים וחופשות, מ"מ אף שאמם היא המשמורן ועיקר שהותם אצלה הבעל מתנגד שהבנות יעברו לביה"ס בית יעקב כרצונה של האמא וכמובן נימוקיהם הושמעו ונכתבו וכל צד טוען לצדקת דרכו וטיעוניו (מקרה זהה במהות למקרה שבפנינו). ביהמ"ש כתב:

"אין ספק שטובת הבנות מחייבת שימשך הקשר הטוב הקיים ביניהם ובין האב ימשך, על מנת לשמור על קשר זה בלי לפגוע בו או לכרסם בו יש להשאיר את הבנות במסגרת החינוכית בה הן מתחנכות כעת (רשב"י) ולא להעבירן למסגרת חינוכית סגורה יותר... ככלל ניתן לומר שבהחלטה זו יש כדי לאזן בין רצון האם והבנות להתחנך בבי"ס חרדי ולחיות אורח חיים חרדי כדברי אימן לבן החשש מפני פגיעה בקשר בינן לבין אביהן החילוני שאינו שומר מצוות...".

בנוסף ביהמ"ש הטיח דברי ביקורת במנהלת ביה"ס בית יעקב, על עצם קבלת הילדה לבית ספרם למרות שמדובר בהורים גרושים שהאב הוא חילוני גמור, ללא מעורבות של האב והתעלמות ביה"ס מקיומו של האב הביולוגי שלמראית עין נראה שאין חשיבות לדברי האב הביולוגי (ביקורת זו נכונה במקצת גם בענייננו). ותשובתה של המנהלת הייתה, בטוחה הייתי שהאב שותף באופן טבעי והבהירה: "כי הקשרים עם ההורה הביולוגי הן בחשיבות עליונה למען התפתחותו וגידולו התקין של הילד".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וסיכם שם ביהמ"ש:

בנסיבותינו אנו עדיף שהבנות תמשכנה ללמוד בבית הספר רשב"י המאפשר להן ללמוד במסגרת חינוך חרדית מחד והמשדר להן פתיחות גם כלפי חילוניים ודתיים אחרים, היא שביל הביניים שעל הבנות להלך בו.

ראו עוד מה שכתב ביהמ"ש העליון בנסיבות דומות (ע"א 238/88 יחזקאלי נגד יחזקאלי שאישר את החלטת ביהמ"ש המחוזי בת.מ.א. 3421/87):

תמשיך בתם של הצדדים ללמוד בבי"ס ממ"ד ולא תעבור לבי"ס חילוני, כשביל ביניים במצב בו אחד ההורים דתי וההורה השני חילוני...

עוד נציין כי בית המשפט העליון (בג"צ 7098/05), בערעור שהוגש כנגד פסק דינו של ביה"ד הגדול, אישר את פסה"ד של ביה"ד בנסיבות בהן אב חרדי (חוזר בתשובה) ואם חילונית שהילד במשמורתה הסכימו בהסכם גירושין שהילד ילמד בביה"ס חרדי – דתי והאם ביקשה לשלב את בנה בגן חילוני. ביה"ד הרבני מצא את שביל הזהב וקבע שהילד ילמד בבי"ס ממ"ד, וביהמ"ש העליון אישר החלטה זו.

לסיום, ביה"ד סבור כי ראוי להביא מדברי ביה"ד הרבני הגדול בפסק דינו משנת תשס"ד (תיק מס' 1-23-2950):

טרם נכלה דברינו, הננו פונים אל האם בקריאה, להתעלות מעל פני הרצונות והמאוויים האישיים שלה, ולדבוק במילוי הצרכים החיוניים של הבת. כבר נפסקה הלכה כי הבת אצל אמה לעולם, והוסברה ההלכה: "דמאלפה לה צניעות ודרך ארץ" (ב"ח לטואה"ע סוף סימן פ"ב). הלכה זו קיימת כל עוד דואגת האם לטובתה של הבת. כחלק מחובת החינוך המוטלת על האם, עליה לדאוג לכך שהבת תשמור על קשר הדוק עם האב. במקרה זה עוברת הדרך לכך בחינוך הדתי. דרכה של הבת שהיא קרובה לאם, דביקה בה, מושפעת ממנה ורואה בה דוגמא ומופת. לא טובה היא ההנהגה אשר בה מעבירים לבת מסר שלילי, כאשר לקשר שלה עם אביה. אם טובה תחנך את בתה לכבד את אורח החיים של האב. אם טובה תתחשב בצורך להתפשר כאשר להשקפת העולם שלה, כאשר הדבר מתנגש עם צרכיה של הבת, במיוחד כשאין מדובר בדבר שהנשמה תלויה בו. במקרה דנן האב התפשר. כך נאה וכך יאה. ראוי שגם האם תלך בדרך זו. עליה לגלות רוחב לב ונדיבות. מקווים אנו, כי דברינו היוצאים מן הלב ייכנסו אל הלב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור האמור לעיל בית הדין פוסק

ביה"ד דוחה את בקשתה של האם, כאמור בהחלטת בית הדין מתאריך י"ד אדר א' התשפ"ב (15.02.2022).

על האם לרשום את הבת לשנת הלימודים תשפ"ג לבית ספר ממלכתי דתי. החלטה זו מתבססת אך ורק על טובת הבת ולא בגלל שיקול של העדפת חינוך דתי על פני חינוך חילוני.

הרב צבי בירנבאום – אב"ד

מצטרפים למסקנות

הרב אריה אוריאל

הרב נפתלי הייזלר

ניתן ביום כ"ט באדר א' התשפ"ב (02/03/2022).

הרב נפתלי הייזלר

הרב אריה אוריאל

הרב צבי בירנבאום – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה